

Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi*

*Hakan UĞUR***

Öz: Dört büyük mezhep mensuplarınca Vakıa Suresi 79. Ayet, Mushaf'a abdestsiz olarak el sürmenin haram olması hükmünün bir delili olarak kabul edilmiştir. Buna göre ayette, Mushaf'a abdestli olanlardan başkası el süremez, buyrulur. Bu görüş bazı hadislerle de desteklenir. Bu makalede bu ayetin bağlamı, ihtiva ettiği kelimeler ele alınarak söz konusu yargıya delil olup olamayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu makalede amacımız Mushaf'a dokunmanın haram olup olmamasından daha çok, Vakıa Suresi 79. Ayetin bu hükme delil olup olamayacağıdır.

Anahtar Kelimeler: Mushaf, abdest, Vakıa Suresi, Levh-i Mahfuz.

The Issue of Touching Mushaf without Wudū in the Context of Sūrah al-Wāqı'ah, al-Āyah 79

Abstract: Companions of the four major madhhabs acknowledged that the āyah 79 of Sūrah al-Wāqı'ah is the evidence of the provision about prohibition of touching the Mushaf without wudū. According to those scholars, it is commanded in this ayah that no one can touch Mus'haf except the persons who performed wudū. This opinion is also supported by several hadiths. In this article, we tried to determine whether this ayah can be adduced as the evidence to support the aforementioned provision by discussing the context of the ayah and the words the ayah is comprised of. In the present article, we aimed to clarify whether or not the 79th ayah of Sūrah al-Wāqı'ah could be accepted as the evidence for the provision about the prohibition rather than discuss the prohibition of touching Mus'haf without wudū.

Keywords: Mushaf, al-Wudū, Sūrah al-Wāqı'ah, Lawh-i Mahfuz.

İktibas / Citation: Hakan Uğur, "Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi", *Usûl*, 25 (2016/1), 205 - 230.

* Bu makale, 22.12.2013 tarihinde İstanbul'da İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi tarafından düzenlenen "Geçmişten Günümüze Mushaf-ı Şerif" adlı programda sunulan tebliğin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

I. Giriş

İslâm'ın temel kaynağı hüviyetindeki Kur'an-ı Kerim, Müslümanlar için dinî hükümlerin kaynağı olmanın ötesinde de anlamlara sahiptir. Söz gelimi Kur'an'ın okunması namaz ibadetinin vazgeçilmez bir rüknü olduğu gibi; Kur'an okumak başlı başına bir ibadettir. Asr-ı saadetten itibaren Müslümanlar, hem ezberlerinden hem de yazılı olduğu malzemelerden veya mushaflardan Kur'an okumuşlardır. Bu durum, şu tartışmayı da beraberinde getirmiştir: Ezberden veya yazılı bir metinden abdestsiz olarak Kur'an okunabilir mi? Kur'an'ın yazılı olduğu kâğıt vb. malzemelere veya Mushaf'a abdestsiz olarak el sürmek caiz midir? Bu konudaki hükmün Kur'ani bir temeli var mıdır? Biz bu makalede bu konu üzerinde duracağız.

Malûm olduğu üzere *Mushaf*, Kur'an ayetlerinin iki kapak arasında toplanmasından oluşan kitap anlamına gelir.¹ *Mushaf* kelimesinin, Hz. Ebu Bekir (v. 13 H.) hilâfeti dönemindeki (632-634) Kur'an'ı cem etme faaliyetleri esnasında ilk defa ortaya çıktığı yaygın bir görüş olarak kabul edilmekle beraber daha çok Hz. Osman'ın (v. 35 H.) hilâfeti (644-656) esnasında yazılıp çoğaltılan Kur'an nüshaları için kullanılmıştır.² Dolayısıyla bu tartışma daha çok Hz. Peygamber'in vefatı sonrası döneme ait bir konu olmakla beraber bu konuda Hz. Peygamber'e ait birtakım açıklamalar da mevcuttur.

İslâm'ın temel ibadeti olan namazın yerine getirilmesinden önce yapılan dinî temizlik anlamına gelen "abdest", pek çok hadiste³ konu edilmesine rağmen, Kur'an'da yalnızca Mâide Suresi'nin 6. ayetinde abdestten bahis vardır. Bu ayet, diğer çoğu ahkâm ayetleri gibi Medine döneminde nazil olmuştur. Namazın ise Mekke döneminin sonunda Miraç gecesinde farz kılındığı, Cebrail'in Hz. Peygamber'e abdest ve namazı öğreterek birlikte abdest alıp namaz kıldıkları ve abdest ayetinin nüzulünden önce de asla abdestsiz namaz kılınmadığı,⁴ âlimlerin üzerinde ittifak ettiği bir gerçektir.⁵ Tercih edilen görüşe göre abdest, Cebrail'in Hz. Peygamber'e öğretmesi ile Mekke'de, Hicret'ten bir buçuk yıl önce namazla birlikte farz kılınmıştır. Bu durumda abdest

¹ Maşalı, Mehmet Emin, "Mushaf", *DİA*, İstanbul, 2006, C. XXXI. s. 242.

² Maşalı, *agmd.*, C. XXXI. s. 242.

³ Ms. bkz. Buhârî, "Vudû", s. 25; Müslim, "Tahâret", s. 8, "Müsâfirin", s. 294 vd.

⁴ Müslim, "Mesâcid", s. 176, 179.

⁵ Bkz. Buhârî, "Bed'ü'l-Halk", s. 6; Müslim, "İman", s. 259; Tirmizî, "Salât", s. 213.

ayeti ise, Cebrail'in Hz. Peygamber'e öğretmesi ile⁶ farz kılınan bir hükmün önemine binaen Kur'an ayeti şeklinde teyidi ve tekrarı mahiyetindedir.⁷ Abdestin önceki şeriatlarda da vaz' olduğu ve hatta şu anki Eski Ahit'te de böyle bir ibadetten bahsedildiği bilinmektedir.⁸

Şu halde, başta namaz olmak üzere birtakım ibadetlerin ifa edilmesi için gerekli olan abdest, Kur'an okumak veya Mushaf'a dokunmak için dinen gerekli midir? Bu konu birtakım Türkçe ve Arapça makale ve risalelerde müstakil olarak değerlendirilmiştir.⁹ Biz bu makalede konuyu hem fıkıh yönüyle, hem de Kur'an açısından ele alarak temel kaynaklara göre mezkûr ayetin fikhî değerinin olup olmayacağını tartışacağız.

Kur'an okumak ve Mushaf'a dokunmak için abdestin gerekli olup olmaması konusuna işaret ettiği ifade edilen tek ayet Vâkıa Suresi'nin 79. ayetidir. Şimdi bu ayeti, kendinden önceki ve sonraki ayetlerle birlikte ele alalım:

II. Ayetin Bağlamı (Siyak-Sibak)

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV7161; Hâkim, *Müstedrek*, C. III. s. 212.

⁷ Şener, Abdülkadir, "Abdest", *DİA*, İstanbul, 1988, C. I s. 68; İbnÂşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrirve't-Tenvir*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1384, C.VI. s. 127.

⁸ Msl. bkz. Çıkiş, XXX. s. 17-21, C. XV. s. 30-32; *Levililer*, C. XV. s. 11. Geniş bilgi için bkz. Uğur, Hakan, "Eski Ahid'deki "Dua" Kavramının Kur'an'daki "Salât" Kavramıyla İlişkisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S. II. s. 152-155.

⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konunun müstakil olarak ele alındığı ilmi çalışmalar şunlardır: Atay Hüseyin, 'Kur'an ve Temizlik,' *Erciyes Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, II/13-62; Elik, Hasan, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, C. I, S. 6, ss. 48-78; Akpınar, Ali, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunma Meselesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, cilt: V, sayı: 1, ss. 81-109; Ahmed Salim Mülhim, *Feydu'r-Rahman fi'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye el-Hâssa bi'l-Kur'an*, Daru'n-Nefais, Amman 2001.

“O, çok değerli, yüce bir Kur’an’dır. Korunmuş/saklı bir kitaptadır. Ona, temiz/arındırılmış olanlardan başkası dokunamaz. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”

79. ayeti değerlendirmeden önce, kendisinden önce gelen ve anlam bağlantısı içinde olduğu ayetleri ele almak gerekir. Mekkî bir sure olarak Vakıa Suresi, kıyamet inancı, cennet cehennem tasvirleri ve Allah’ın kudretinin delilleri gibi konuları ihtiva etmekte ve Allah’ın katından indirilmiş bir kitap olan Kur’an-ı Kerim’in insanlar için ne büyük bir nimet olduğuna dikkat çekmektedir. Mekkî surelerde çoklukla, Allah’ın birliği, Hz. Muhammed’in peygamberliği, ahiret inancı ve Kur’an’ın ilahiliği hususunda onlara cevap verildiğini görürüz. Mekkî bir sure olan Vakıa suresinin 77-80. ayetlerinde de Kur’an’ın Allah katından gelmiş olması ve O’nun katından Hz. Peygamber’e ulaşıncaya kadar herhangi bir müdahaleye uğramamış olduğu vurgulanmıştır. Çünkü Mekke müşrikleri Kur’an’ın vahyini şeytana nispet etmiş ve onun ilahiliğini reddetmişlerdi. Nitekim devam eden 81. ayette de onların ilahi vahyi yalanlamaları dile getirilir. Müşriklerin bu iddiaları Şuara Suresi 210-212. ayetlerde de şu şekilde dile getirilmiştir: “*Bu Kur’an’ı, (bir kısmınızın iddia ettiği gibi) şeytanlar indirmiş değildir. Bu onların işi değildir; hem buna güçleri de yetmez. Çünkü şeytanlar vahyi işitmekten men edilmişlerdir.*” Araplar cinlerin/şeytanların; göğe çıkarak vahye kulak misafiri olduklarına ve çaldıkları haberleri sihirbaz, şair ve kâhinlere verdiklerine inanırlardı. Bu sebeple Kur’an’ın da şeytan sözü olduğunu iddia etmişlerdi.¹⁰ Allah Teâlâ gökyüzünü şeytandan koruduğunu ve kulak hırsızlığı yapmak isteyeniyi hemen parlak alev topunun kovaladığını bildirir.¹¹ Ayrıca, onların iddialarına mukabil şeytanın kime ineceğini de haber verir: “Onlar, her günahkâr yalancıya iner. Bunlar da şeytanlara kulak verir. Onların çoğu yalancıdır.”¹² Zaten Allah’ın insanlara gönderdiği bütün peygamberler muhatapları tarafından mecnun, kâhin, sihirbaz ve şair olmakla itham edilmişlerdir. Bu husus Kur’an’da şöyle ifade edilir: “*İşte böylece, onlardan öncekilere her hangi bir peygamber geldi-*

¹⁰ Bkz. Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli’Âyi’l-Kur’an*, Mısır, 1988, C. XXII. s. 363.

¹¹ Hicr 15/16-18.

¹² Şuara 26/222-223.

ğinde hemen: O, bir sihirbaz veya delidir, dediler.”¹³ Peygamberimiz de İslam’ı tebliğe başladıktan sonra Mekkeli müşrikler tarafından mecnun, kâhin, sihirbaz ve şair vb sıfatlarla suçlandı. Kendilerine tebliğ ettiği Kur’an ayetlerinin de sihir, kehanet, şiir olduğu suçlamasında bulundular.¹⁴ Kendisine peygamberlik görevi verilmeden önce Mekke’de “el-emin” olarak bilinen Peygamberimiz, İslam’ı tebliğe başladıktan sonra kendi kavmi tarafından yalanlandı. Tekvir Suresi’ndeki “O kovulmuş şeytanın sözü değildir. O halde nereye bu gidiş?”¹⁵ ayetinde görüleceği gibi Vakıa Suresi’ndeki mezkûr ayetin de bu iddialara bir gelmiş olacağı düşünülebilir.¹⁶

III. Ayette Yer Alan Kavramlar

A. Kitab

77. ayette Kur’an, “mertebesi yüksek, değerli, yüce” anlamlarına gelen kerîm sıfatıyla nitelenmiştir. Çünkü Allah Teâlâ, son kitap olması dolayısıyla onu bütün ilâhî kitaplardan mükemmel kılmıştır. Cenab-ı Hak, bu kitabın dünya ve ahirete dair birçok önemli ilmin esaslarını ihtivâ ettiğini, çok değerli ve faydalı olduğunu ifade etmek üzere kendine ait bir sıfat olan keremi onunla birlikte de zikretmiştir.¹⁷ Ardından gelen ayetteki “Korunmuş bir kitaptadır.”

¹³ Zâriyât 51/52.

¹⁴ İbn Kesîr, İmaduddin Ebul Fida İsmail ed-Dimeşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Mektebetu Evlâdi’ş-Şeyh li’t-Türâs, Cize, 2000, C. XIII. s. 390.

¹⁵ Tekvir 81/25-26.

¹⁶ İbn Kesîr, İmaduddin Ebul Fida İsmail ed-Dimeşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Mektebetu Evlâdi’ş-Şeyh li’t-Türâs, Cize, 2000, C. XIII. s. 391.

¹⁷ Karaman, Hayreddin; Çağrı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin, *Kur’an Yolu*, Ankara 2007, C. V. s. 229; Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik en-Neysâbûrî, *Letâifü’l-İşârât*, el-Mektebetü’t-Tevfikîyye, Beyrut, tsz., C. VI. s. 96; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb ez-Zürâied-Dımaşkî el-Hanbelî, *Bedâi’u’t-Tefsîr*, Dâru’İbni’l-Kayyim, Beyrut, tsz., C. III. s. 116; Beydâvî, Nâsirüddin Ebu’l-Hayr Abdullah b. Ömer, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, tsz., V. s. 182; Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-Bahrü’l-Muhîd*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, C. VIII. s. 213; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, C. XXVII. s. 333; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, C. VII. s. 4723.

ifadesi, daha çok, bir önceki ayette zikri geçen Kur'an'ın ikinci sıfatı olarak kabul edilerek, onun değerini artıran manevi bir niteleme olarak izah edilmiştir. Birçok müfessir tarafından tercih edilen görüşe göre “kitab-ı meknûn” Levh-i mahfuz’dur.¹⁸Burûc Suresi 21-22. ayetlerde de bu husus şöyle ifade buyrulmuştur: “Hiç şüphenez olmasın ki bu kitap yüce bir Kur’an’dır. Ve o Levh-i Mahfuz’da(ilahi ilmin koruması altında)dır.” Şu halde bu görüşe göre 77 ve 78. âyetler şu şekilde anlaşılmalıdır: “Kur’an’ın –Resûlullah’tan işitildiği şekliyle– lâfızları ve manaları, Allah’ın ilmindekine uygundur ve o asla beşer sözü değildir.” Allah’ın katındakiler bizim açımızdan saklı ve mahiyetini idrak edemeyeceğimiz hususlar olduğu için O’nun ilmini ifade eden “kitab” kelimesi “saklı, korunmuş” anlamına gelen meknûn sıfatıyla nitelenmiştir; “kitab” kelimesinin kullanılması da O’nun ilminin sâbit ve değişmezliğini belirtmek içindir.¹⁹ Bu anlamda ayetteki “fî kitabın meknûn” ifadesi, Kur’an’ın Allah ilminde aynen mevcut olduğu ve Allah’ın Cebrail’e, Hz. Peygamber’e indirmesini emrettiği ilâhî kelâmın aynısı olduğuna dair bir istiareddir. İbn Abbas’tan (v. 68 H.) gelen bir rivayete göre ise ayette geçen “kitab” semadaki kitaptır. Bu anlamıyla kitab, ilahi vahyin Hz. Peygamber’e ulaşmadan önceki halini ifade eder ve ayette onun her türlü batıldan uzak tutulması ve korunma altına alınması anlatılmıştır.²⁰ Bazı müfessirlere göre ise ayette geçen “kitab” kelimesi Mushaf anlamındadır. Müfessirler bu tefsirlerini Mücahid (v. 103 H.) ve Katade’den (v. 117 H.) gelen bir rivayete dayandırırılar.

B. Mess

79. ayette geçen “mess” ifadesi dokunmak anlamına gelir. “Ona temiz/arındırılmış olanlardan başkası dokunamaz.” anlamındaki ayette dokunmak anlamını ifade eden “mess” fiili Kur’an’da geçtiği bütün ayetlerde manevî

¹⁸ Msl. Bkz. Râzî, Muhammed b. Hüseyin Fahrudin, *Mefâtihu’l-Gayb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1981, C. XXIX. s. 193; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. XIII. s. 390.

¹⁹ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, C. V. s. 183.

²⁰ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2006, C. XX. s. 221.

temas anlamında kullanılmıştır.²¹ Maddî temas, “lems” fiiliyle ifade edilmiştir.²²

“Lâ yemessuhu” ifadesindeki zamirin hangi kelimeye raci olduğu konusu, tartışmanın temel noktalarından birisidir. Arap dili kurallarına göre zamirin merciinde aslanan zamire yakın olmasıdır.²³ Bu durumda zamir “kitab-ı meknûn”aracı olursa “Levh-i mahfuz’daki ilahi vahye tertemiz meleklerden başkası muttali olamaz” anlamı çıkar. Şayet “kitab-ı meknûn” Mushaf olarak kabul edilirse veya zamirin “Kur’an-ı kerîm’e” raci olduğu kabul edilirse bu durumda –cümle ihbari olmasına rağmen- Kur’an’a abdestsiz olarak el sürülmesinin yasaklandığı anlaşılmış olur.

C. el-Mutahharûn

79. ayette geçen “Ona, temiz/arındırılmış olanlardan başkası dokunamaz.” ifadesinde geçen “el-mutahharûn” kelimesi de önceki ayetlere verilen anlamlara göre farklı şekillerde anlaşılmıştır. Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre bu cümle, bir önceki ayette geçen “kitab-ı meknûn” kelimesinin sıfatıdır ve dolayısıyla bu ayette geçen “el-mutahharûn” kelimesi ile –günahlardan ve kusurlardan uzak oldukları için- melekler kastedilmiştir.²⁴ Dolayısıyla, buradaki “dokunma” anlamına gelen mess kelimesi, Kur’an’ın içeriğinin peygambere iletilmesinde meleklerden başkasının rolünün olamayacağını ve Kur’an’ın, müşriklerin iddia ettikleri gibi kâhin veya şair sözü olmadığını ifade etmektedir. Zira müşrikler cin ve şeytanların gökten gelen haberlerden çalıntı yapabildiklerine, kâhinlerin de onlardan bilgi aldıklarına, yine her şairin, kendisine şiiri dikte eden bir cinin bulunduğu inaniyorlardı; Hz. Peygam-

²¹ Bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 766-767; el-Askeri, Ebu Hilal, *el-Furuk el-Lügaviyye*, Daru’l-İlmve’s-Sekafe, Kahire 1997, s. 303.

²² Bkz. “Lems” fiilinin diğer anlamları hakkında bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 746-747.

²³ Bkz. Abbas Hasan, *en-Nahvü’l-Vâfi*, Dâru’l-Maârif, Mısır tsz.; C. I. s. 261; Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhan fi Ulûmi’l-Kur’an*, Daru’t-Türas, Kahire tsz., C. IV. s. 30.

²⁴ Msl. bkz. İbnCüzeyy, Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *et-Teshilli ‘Ulûmi’t-Tenzil*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, C. II. s. 405; İbnÂşûr, *et-Tahrîrve’t-Tenvîr*, C. XXVII. s. 334.

ber'in de Kur'an'ı böyle bir yolla elde ettiğini ileri sürmüşlerdi.²⁵ Mushaf'a abdestsiz el sürülmesi tartışmasının düğüm noktası işte bu ayetteki "el sürme" (mess) ve "temiz olanlar" (el-mutahharûn) ifadeleridir. Bu konudaki yaklaşımları iki grupta değerlendirebiliriz:

1. Abdullah b. Abbas (v. 68 H.), Ebu'l-Âliye (v. 90 H.), Enes bin Mâlik (v. 93 H.), Said b. Cübeyr (v. 95 H.), Mücâhid (v. 103 H.), Dahhâk (v. 105 H.), İkrime (v. 107 H.), Süddî (v. 127 H.) ve Abdurrahman b. Zeyd gibi pek çok ilk dönem ulemaya göre ayetlerin meâli şu şekildedir: "O, korunmuş bir kitapta yani *Levh-i Mahfuz'da* olan değerli bir Kur'an'dır. Ona meleklerden başkası el süremez. O, âlemlerin rabbinden indirilmiştir."

2. Mücâhid'den (v. 103 H.) gelen bir başka rivayete ve Katâde'ye (v. 117 H.) göre ise 79. ayet, 77. ayette geçen "Kur'an" kelimesinin sıfatıdır ve buna göre bu ayetler şöyle anlaşılmalıdır: "O, değerli bir Kur'an'dır, korunmuş bir kitaptadır o. Ona temiz -yani abdestli- olanlardan başkası el süremez. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir."²⁶

Ayette geçen "Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz." cümlesi, "kitab-ı meknun"un sıfatı olarak kabul edildiğinde ona dokunabilecek olanların insanlar değil melekler olduğu anlaşılmış olur. Bu durumda anlam şöyle olur: "Bu Kur'an âlemlerin rabbinin katındayken ona şirkten ve günahattan uzak tertemiz meleklerden başkası dokunamaz. (Ama sizin yanınıza inince ona müşrik, münafık, pis, abdestsiz herkes dokunabilmektedir)". İmam Mâlik (v. 179 H.), bu ayeti açıklarken Abese Suresi'nin şu ayetlerine işaret eder: "Hayır hiç de öyle değil! Şüphesiz bu ayetler birer öğüttür. Dileyen bunlardan öğüt alır. Bu ayetler çok yüce, çok kıymetli, (şeytan eli değmemiş) tertemiz/şaiibesiz sahifelerde olup saygın, güvenilir ve itaatkâr elçiler/melekler vasıtasıyla indirilmek-

²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C. XXIX. s. 194; Karaman, *Kur'an Yolu*, C. V. s. 230.

²⁶ Msl. Bkz. İbnCüzeyy, *et-Teshîl*, C. II. s. 404; İbnKesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 390; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. VII. s. 4723. Kurtubî hariç incelediğimiz bütün klasik tefsirlerde ikincil bir görüş olarak değerlendirip, tercih edilmeyen ve "zayıf" kaydıyla zikredilen bu görüşün müfessir Elmalılı tarafından ayetin tek anlamı olarak tercih edilmiş olması son derece dikkat çekicidir.

tedir.”²⁷ Bu ayetlerde melekler nasıl temiz olmakla vasıflandırıldıysa Vâkıa Suresi’ndeki “el-mutahharûn”un da melekler olması iktiza eder, der.²⁸

Tefsirlerde nakledilip zayıf olarak nitelendirilen bir diğer görüşe göre ayetin anlamı “*Kur’an’a ancak iki çeşit hadesten temiz olanlar dokunabilir.*” şeklindedir. Bir görüşe göre ise ayette geçen “La” nefiy (olumsuzluk) değil nehiy (yasaklama) anlamı taşır. Yani “Ona bu iki hadesten arınmış olmayanlar (yani abdestsiz olanlar) dokunmasın.” demektir.²⁹ İbnü’l-Cevzî (v. 597 H.) ve Râzî (v. 925 H.) gibi pek çok müfessirin bu görüşü sağlam kabul etmemesine³⁰ rağmen müfessir Kurtubî (v. 671 H.) ayette geçen “kitâb” kelimesini Mushaf olarak anlamıştır.³¹ Müfessir Taberî (v. 597 H.) ise “temiz olanlar” ifadesine

²⁷ Abese 80/11-16.

²⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Dâru’l-Garb el-İslâmî, Beyrut, 1997, “es-Salât”, s. 130; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vili’l-Âyi’l-Kur’an*, C. XXII. s. 364-365; İbnü’l-Arabî, Ebubekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü’l-Kur’an*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiye, Beyrut, tsz., C. IV. s. 175; Kurtubî, *el-Câmi*, C. XX. s. 220; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, C. XIV. s. 220-223; İbnÂşûr, *et-Tahrîrve’t Tenvir*, C. XXVII. s. 334. İkrime’den nakledilen bir rivayete göre ise “kitab-ı meknûn” Tevrat, “mutahharûn” ise hamele-i Tevrat olarak açıklanmıştır. Süddî’nin rivayetine göre ise Zebûr’dur. Bkz. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, C. XXII. s. 365; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, C. XXIX. s. 193; Kurtubî, *el-Câmi*, C. XX. s. 220; Ebu Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, C. VIII. s. 213; Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *ed-Dürrü’l-Mensûrfi’t-Tefsîrbi’l-Me’sûr*, MerkezüHecr, Kahire, 2003, C. XVI. s. 220-221; Ayetin başka açıklamaları için bkz. Kuşeyrî, *Letâifü’l-İşârât*, C. VI. s. 96.

²⁹ Nakledildiğine göre Abdullah b. Mes’ûd bu ayeti “Mayemessuhu” şeklinde okumuştur. Bu kıraat, nefiy anlamını destekler Bkz. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, C. XXII. s. 366-367; İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, C. IV. s. 175; İbnKesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. XIII. s. 390; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, C. XIV. s. 221.

³⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, C. XXIX. s. 194; İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, C. IV. s. 174; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedai’u’t-Tefsîr*, C. III. s. 117.

³¹ Kurtubî, *el-Câmi’ liAhkâmi’l-Kur’an*, C. XX. s. 21. İbnü’l-Arabî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbnCüzeyy gibi bazı müfessirlerin nakledip muhtemel bir anlam olarak zikrettiği bir diğer görüşe göre ayette geçen “kitab” kelimesi Levh-i Mahfuz değil, meleklerin ellerindeki sahifelerdir. Bkz. İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, C. IV. s. 175; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedai’u’t-Tefsîr*, C. III. s. 117; İbn Kayyim el-Cevziyye, *ed-Dav’u’l-Münirale’t-Tefsîr*, MektebetüDâri’s-Selâm, Riyad, tsz., C. V. s. 576; İbnCüzeyy, *et-Teshîl*, C. II. s. 405.

biraz daha geniş bir anlam verip melek, nebî, resul ve günahlardan temiz olma vasfına sahip olan bütün varlıkların “mutahharûn” kapsamına gireceğini ifade eder.³²

Tâbiûn döneminin büyük âlimlerinden biri olan Ferrâ’dan (v. 207 H.) nakledilen ve müfessirlerden herhangi biri tarafından benimsenip savunulmamış olan bir yoruma göre ise ayetin anlamı şu şekilde olmalıdır: “Kur’an’ın tadını almak ve ondan faydalanmak ancak ona iman edenler için mümkündür.”³³

Görüleceği gibi bu anlam farkı, 78. Ayette geçen “korunmuş kitap” (kitab-ı meknûn) ve 79. Ayette geçen “dokunmak” (mess) ve temiz olanlar (el-mutahharûn) kelimelerine verilen anlamlardan kaynaklanmaktadır.³⁴

IV. Hüküm Açısından Ayet

Mushaf’a abdestli dokunmak konusu, fıkıh kitaplarında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu, başlı başına bir araştırma konusudur. Biz, sadece bilgi vermek kabilinden, bu konuda dört büyük mezhebin görüşünü fakih müfessir İbn Cüzeyy’in (v. 741 H.), tefsirinde özetlediği şekliyle aktaracağız. İbn Cüzeyy, fakihlerin bu konudaki görüşlerini tefsirinde şu şekilde aktarmıştır: “Âyettege-

³² Taberî, *Câmi’u’l- Beyân*, C. XXII. s. 367. Taberî’nin; “kitab-ı Mekkûn”uLevh-i Mahfûz olarak izah etmesini müteakip “mutahharûn” kelimesinin kapsamına nebî, resul ve günahattan uzak Müslümanları dâhil etmesini anlamak oldukça güçtür. Çünkü Levh-i Mahfuz’a, görevli olan meleklerin dışında, peygamberlerin, hele hele Müslüman insanların muttali olmasını düşünmek muhaldir. Bu konuda bkz.Elik, Hasan, “Mushaf’a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi”, *Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, C. I, S. 6, s. 55.

³³ Bkz. Ferrâ, Ebu Zekerîyya Yahya b. Ziyad, *Me’âni’l-Kur’an*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1983, C. III. s. 130; Kurtubî, *el-Câmi’*, C. XX. s. 222. Hasan Elik, konu hakkında yazdığı makalede bu görüşü benimsemiş ve savunmuştur. Bkz. Elik, *agm.*, C. I, S. 6, s. 77-78; Akpınar, Ali, “Mushaf’a Abdestsiz Dokunma Meselesi”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, cilt: C. V, sayı: 1, s. 81-109

³⁴ Ebu Bekir İbnü’l-Arabî’nin nakledip sahih bir görüş olarak vasıflandırdığı bir diğer görüşe göre ayet, “Günahlardan uzak, tövbekâr ve âbidlerden başka hiç kimse onun zevkine varamaz (yani hakikatine nüfuz edemez).” anlamına gelir. İbnü’l-Arabî bu görüşüne delil olarak Buhârî’nin naklettiği “Allah’tan rab, İslâm’dan din ve Muhammed’den nebi olarak hoşnut olanların dışında kimse imanın tadını alamaz.” hadisini zikretmiştir. İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, C. IV. s. 175.

çen “kitab-ı meknûn” meleklerin ellerindeki sahifelerdir. Bu durumda “mutahharûn” ile melekler kastedilmiş olur. Şayet “kitab-ı meknûn”u insanların ellerindeki sahifeler (Mushaflar) olarak kabul edersek bu durumda “Mutahharûn” kelimesi ile ilgili olarak birkaç ihtimal söz konusu olur:

1. “Mutahharûn”, küfür pisliğinden uzak tertemiz Müslümanlardır.

2. “Mutahharûn”, büyük hadesten yani cünüplük veya hayız halinden uzak kişilerdir. Bu durumda tahâret gusül abdesti ile sağlanmış olur.

3. “Mutahharûn”, küçük hadesten yani abdestsizlik halinden salim kişilerdir. Bu durumda tahâret, abdest ile hâsıl olmuş olur. Yukarıdaki ihtimallere binaen fakihler Mushaf'ı kimlerin tutabileceği konusunda ihtilâf etmişlerdir: Evvelâ kâfirin Mushaf'ı tutamayacağına görüş birliği içindedirler. Çünkü temizlerden kasıt Müslümanlar ise bu mânâ açıktır. Eğer temizlerden kasıt hadesten temizlenmek ise bu, ancak Müslüman olmakla hâsıl olur.

“Hadese gelince bu konuda üç görüş vardır:

1) İmam Mâlik'e (v. 179 H.) göre cünüp, hayızlı ve abdestsiz olanın Mushaf'a dokunması caiz değildir. Bunların Mushaf'ı kabıyla veya visâde (yastık, kılıf, kumaş parçası) ile taşınmaları da caiz değildir. Delili de ayette “temizlenenler” ile gerek büyük, gerekse küçük hadesten (yani cünüplükten ve abdestsizlikten) temiz olanların kastedilmiş olmasıdır. Bir de Peygamber'in (s.a.v.) Amr'ın Hazm'a (v.53 H.): “Kur'an'ı temiz olandan başkası tutmasın.” diye yazdığı rivayeti vardır.

2) Zâhiriyye mezhebine göre cünübün, hayızlının ve abdestsizinin Mushaf'ı tutması caizdir. Onlara göre mutahharûn ile (ma'nevî temizliğe ermiş) Müslümanlar ve melekler kastedilmiştir. Yahut onlar “Ona temizlerden başkası dokunmaz.” âyetini emir değil, sadece mevcut bir durumu bildirme haberi olarak kabul etmişlerdir.³⁵

³⁵ Müfessir İbn Cüzeyy burada, Hanbelîlerin de Zahiriler ile aynı görüşte olduğunu zikretmiştir. Ancak Hanbelî fıkıh kaynaklarına baktığımızda bu bilginin yanlış olduğunu görürüz. Bu konuda Hanbelî mezhebi de diğer üç mezhep gibi abdestsiz olarak Mushaf'a el sürmenin haram olduğu görüşünü savunurlar. Bkz. İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi

3) Üçüncü görüşe göre Kur'an abdestsiz tutulabilir, fakat cünüp iken tutulamaz.³⁶

İmam Mâlik (v. 179 H.), öğretmenin ve öğrencilerin abdestsiz olarak Mushaf'ı tutmalarına izin vermiştir. Çünkü bunların, her defasında abdest almaları güçtür. Cünüp olanın Kur'an okuyup-okuyamayacağında ihtilâf edilmiştir. Şâfi'î (v. 204 V.) ve Ebu Hanîfe (v. 150 H.) bunu kesinlikle yasaklamışlardır. Zahirîler buna kesin surette cevaz vermişlerdir. Mâlik ise Kur'an'dan birkaç ayet okumaya müsâade etmiştir. Hayızlı ve lohusanın ezbere Kur'an okuyup okuyamayacağında da ihtilâf vardır. İmam Mâlik'ten bu konuda, caiz olduğu ve olmadığı şeklinde iki rivayet gelmiştir. Bazıları da bu hususta az ile çoğu ayırdetmişler (aza cevaz vermiş, çoğu yasaklamışlardır)³⁷.

Dört büyük mezhebe göre Kur'an-ı Kerim, hades-i asgar denilen abdestsizlik halinde okunabilir.³⁸ Cumhur-i ulemanın kabul ettiği bu hüküm Hz.

el-Cemmâilied-Dimeşkî, *el-Muğni*, DaruAlemi'l-Kütüb, Riyad 1997, C. I. s. 202-203.

³⁶ İbnCüzeyy, Hanefî ve Şâfi'î mezheplerinin görüşlerini zikretmemiştir. Kısa olarak zikretmek gerekirse Hanefîlere göre abdestsiz olarak Mushaf'a veya ayet yazılı herhangi bir şeye dokunmak haramdır. Ancak Mushaf'ın mahfazasına dokunmak caizdir. Gayri müslimin –eğitim dışında- Mushaf'a dokunması caiz değildir. Eğitim için abdestsiz çocuğun Mushaf'a dokunması caizdir. Cünüp, hayız ve nifas halindeki Kur'an okuyamaz. Ancak bir ayetten az miktarda okuyabilir. Şâfi'îlere göre de Mushaf'a abdestsiz dokunmak haramdır. Mushaf'ın mahfazasına da abdestsiz olarak dokunmak haramdır. Kâfirlerin Mushaf'a dokunması da aynı şekilde haramdır. Eğitim maksadıyla abdestsiz çocuğun Mushaf'a dokunması caizdir. Cünüp, hayız ve nifas halindeki kimseler Kur'an okuyamazlar. Bu hususta bkz. Zuhaylî, Vehbe, *Mevsû'atü'l-Fıkhî'l-İslâmî ve'l-Kadâya'l-Mu'âsıra*, Dimaşk, 2012, C. I. s. 386-389.

³⁷ İbnCüzeyy, *et-Teshîl*, C. II. s. 405. Ayrıca bkz. Malik b. Enes, *el-Muvattâ*, Dâru'l-Garb el-İslâmî, Beyrut 1997, Kur'an, 1. İbn Cüzeyy Maliki mezhebine mensup olduğu için bu açıklamasında daha çok kendi mezhebinin görüşlerine yer vermiştir.

³⁸ Kâsânî, Alaüddin Ebubekir b. Mesud el-Hanefî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, C. I. s. 34; Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdümelik b. Seleme el-Ezdi el-Haceri el-Misri, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1994, C. I. s. 87-91; İbnRüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-*

Ali'den (v. 40 H.) nakledilen şu hadise dayanır: Hz. Ali demiştir ki: “ Resulullah tuvalete gider, ihtiyacını giderir, çıkar, sonra bizimle ekmek ve et yerdı ve Kur'an okurdu. Onu Kur'an okumaktan uzak tutan tek şey cünüplük hali idi.”³⁹ Ancak hades-i ekber, yani cünüplük ve hayız halinde Kur'an'ı okumak caiz değildir.⁴⁰ Bu da yukarıda bahsi geçen hadis ve benzeri rivayetlerle sabittir.⁴¹ Bu konudasahabeden nakledilen pek çok rivayet de mevcuttur.⁴²Zahiriyye mezhebine göre ise cünüb halde Kur'an okumak caizdir.⁴³

Mushaf'a el sürmek konusunda da dört mezhebin görüşleri birbirine yakındır. Buna göre gerek abdestsizlik, gerekse cenabet ve hayız halinde Mushaf'a veya Kur'an ayeti yazılı herhangi bir malzemeye, mesela bir kâğıda, paraya veya bir levhaya dokunmak caiz değildir. Şafilere göre üzerinde bir ayet veya sure yazılı paraya abdestsiz dokunmak caizdir. Bir örtü veya kap altından Mushaf'a dokunmak veya Mushaf'ı taşımak konusunda ihtilaf vardır. Kâfirlerin Mushaf'a dokunması her halde haramdır. Kur'an öğretmeninin ve mükellef olmayan öğrencinin abdestsiz olarak Mushaf'a dokunması caizdir. Malikî mezhebine göre Kur'an'a dokunacak hayızlı ya da abdestsiz kimse öğrenci, öğretmen, Kur'an'ı yerine kaldırmaya ihtiyaç duyan veya ondan bir ayet bakmak isteyen biri ise onun Kur'an'a dokunması caizdir. Malikiler bu hükmü zorluğu gidermek adına istihsanen vermişlerdir. Ancak mezheb içeri-

Muktesid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1982, C. I. s. 43; Nevevî, Ebu Zekerriyya Muhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Meketebü'l-İrşad, Cidde tsz., C. II. s. 82.

³⁹ İbnMace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen*, “Taharet”, s. 594, Daru'l-Ciy, Beyrut, tsz. Ayrıca bu konuda bkz. Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'as el-Ezedi es-Sicistani, *Sünen Ebu Davud*, “Taharet”, s. 229, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut tsz.; Tirmizî, Ebu isa Muhammed b. İsa b. Sure, *Sünenü't-Tirmizî*, “Taharet”, s. 146, Şirket Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır tsz.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, C. I. s. 37-38; Tahâvî, *ŞerhuMeâni'l-Âsâr*, C. I. s. 88; İbnKudame, *el-Muğni*, C. I. s. 199-200.

⁴¹ Msl. bkz. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Taharet”, s. 131, 146; İbnMace, *Sünen*, “Taharet”, s. 595, 596; Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübra*, “Taharet”, s. 418, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

⁴² Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Taharet”, s. 422, 423, 424.

⁴³ İbnHazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el-Muhallâ*, İdaretü't-Tibâa el-Müniriyye, Mısır 1352, C. I. s. 77. Hükmün delilleri için bkz. İbnHazm, *a.e.*, s. 77-80.

sinde cünüp olan kimseye bu ayrıcalık tanınmamıştır.⁴⁴ Bu konularda Zahiri mezhebinin görüşü diğerlerinden farklıdır. Zahiriyye, gerek küçük, gerekse büyük hades halinde Mushaf'a el sürmenin caiz olduğu kanaatindedir.⁴⁵ İbn Hazm (v. 53 H.) Vakıa Suresi'ndeki ayetin Mushaf'tan bahsetmediğini, ayette gökteki "zıkr"den ve meleklerden bahis olduğunu söylemektedir.⁴⁶ İbn Hazm'ın (v. 53 H.) dile getirdiği ve ayetin bağlamına dayandırıldığı anlaşılan bu gerekçenin aynısıyla İbn Abbas (v. 68 H.), Şa'bî (v. 104 H.), Dahhâk (v. 105 H.), Zeyd b. Ali (v. 122 H.), Davud-i Zahiri (v. 270 H.) ve el-Müeyyed Billâh (v. 411 H.) gibi pek çok âlim, icmaya muhalif olarak abdestsiz olarak Mushaf'a dokunmanın caiz olduğu görüşüne varmışlardır.⁴⁷ Kurtubî ve Ebu Bekir İbn Arabî nakleder ki; bir rivayete göre Ebu Hanife de aynı görüştedir. Bir başka rivayete göre ise Kur'an sayfasının sadece yazılı olmayan kısımlarının abdestsiz tutulabileceğini söyler.⁴⁸

Mushaf'a el sürmenin haram olduğu hükmünün delilleri nelerdir? Bu hükmün Kur'anî tek delili, ele aldığımız Vakıa Suresi 79. ayetidir. Gerek bağlam, gerekse içindeki kelimelerin anlamları bakımından bu ayetin ilgili hükme delil olması konusu tartışmaya açıktır, denebilir. Bu hükmün delili olarak kabul edilen birkaç hadis vardır. Bu konuda, "Kur'an'a sadece temiz olanlar el sürebilir." şeklinde birkaç hadis rivayeti vardır ki, bu hadislerin söz

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, C. I. s. 32-34; Nevevî, *el-Mecmû'*, C. II. s. 85; İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Müctehid*, C. I. s. 41-42. Malikî mezhebine göre Kur'an hocası ve Kur'an eğitimi gören öğrenci hayız ve nifas halinde bile olsa, zaruret söz konusu olduğu için Mushaf'a el sürebilir. Ancak cünüp ise el süremez. Hanbelîlerde ise gerek muallim gerekse talebe için abdestsiz olarak Kur'an'a el sürmek caiz değildir. Bkz. Zuhaylî, *Mevsuatu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, C. I. s. 387-388.

⁴⁵ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 81-84; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbârmin Ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, Şirketu Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır tsz., C. I. s. 243-245; İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Müctehid*, C. I. s. 41-42; Nevevî, *el-Mecmû'*, C. II. s. 79-81.

⁴⁶ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 83-84. Mezheplerin görüşlerinin ayrıntıları ve değerlendirilmesi hakkında bkz. Ahmed Salim Mülhim, *Feydu'r-Rahman fi'l-Ahkâmi'l-Fıkhîyye el-Hâssabi'l-Kur'an*, Daru'n-Nefâis, Amman 2001, s. 101-134.

⁴⁷ Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 245.

⁴⁸ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX. s. 223; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, C. IV. s. 176. Hanefî fıkıh kaynaklarında bu fetva hakkında herhangi bir bilgi bulamadık.

konusu ayeti açıkladığı iddia edilir.⁴⁹ Bu iddiaya yönelik olarak müfessir İbn Kesîr (v. 774 H.), tefsirinde bu rivayetleri ele alarak onların sened açısından güvenilir olmadıklarını ortaya koyar. İbn Hazm (v. 456 H.), Nevevî (v. 676 H.) ve Zehebî (v. 748 H.)'nin de içinde bulunduğu bazı bilginler bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir.⁵⁰ Dahası, bu hadiste geçen "tâhir" kelimesi müşterek bir lafızdır. Gusletmiş kimse, abdest almış kimse, üzerinde necaset olmayan kimse ve mümin gibi anlamlara gelmektedir.⁵¹ Eğer hadis sahih ise Hz. Peygamber'in bu ifadeyi hangi anlamda kullandığı sarih olmadığı için bu hadis tek başına delil olacak sağlamlıkta ve açıklıkta değildir.

Bu hüküm için delil olarak kabul edilen bir başka rivayet olan, Resulullah'ın Amr b. Hazm'a (v. 53 H.) yazdığı bir mektupta "Kur'an'a temiz olanlardan başkası dokunmasın." emrinin, müşriklerin Kur'an sayfalarına bir kötülük yapması endişesinden kaynaklandığı Abdullah b. Ömer (v. 73 H.) tarafından açıklanmıştır.⁵² Bu açıklamaya göre mektupta geçen "tâhir" ifadesinin, müşterek manalarından biri olan "mümîn" şeklinde anlaşılması mümkündür. Bu meyanda ilâve etmemiz gerekir ki Buhârî'nin (v. 869 H.) rivayet ettiğine göre, Bizans İmparatoru Heraklyus'a Hz. Peygamber'in (s.a.) gönderdiği mektupta "Ey Ehli Kitap, sizinle bizim aramızdaki ortak bir kelimeye gelin..." ayeti⁵³ yazılı idi.⁵⁴ Bu rivayet de söz konusu ayetin Mushaf'la ilgili olmadığına delil

⁴⁹ Söz konusu hadislerin senet ve metin bakımından tahlili için bkz. Paksoy, Kadir, "Kur'an'a Abdestli Dokunmakla ilgili Rivayetlerin Tahlili", *HÜİFD*, 1999, C. V. s. 331-378.

⁵⁰ Bkz. İbnKesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 391; Nevevî, *el-Mecmû*, II/78; İbnHazm, *el-Muhallâ*, C. I. s. 81-82; Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Vefâ, Mısır, tsz., I. s. 266, *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 243; Çetin, Abdurrahman, "Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi", *UÜİFD*, 1993, C. V, S. 5, s. 109. Hanefî fakih ve hadis hafızı Zeyla'î de (v. 762 H.) hadisin senedinde za'f olduğunu zikreder. Bkz. Zeyla'î, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-Râye*, Kahire, 1995, C. I. s. 198-199.

⁵¹ Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 266.

⁵² Buhârî, "Cihâd", s. 129; Müslim, "İmâret", s. 92-94; EbuDâvûd, "Cihâd", s. 81; İbnMâce, "Cihâd", s. 45; Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*, "Cihâd", s. 7; İbnHanbel, *Müsned*, C. II. s. 6, 7; İbnKesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. IV. s. 299.

⁵³ Âl-i İmrân 3/64.

⁵⁴ Bkz. Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", s. 7.

olarak gösterilmiştir. Çünkü bu durumda Kur'an ayetine, tâhir olmayan bir müşrik olan Herakliyus el sürecek ve Hz. Peygamber'in emri yerine getirilmemiş olacaktır. Buna göre ilgili hadiste, abdestin kastedilmesi tartışmaya açıktır. Bu açıklamalara göre Mushaf'a abdestsiz el sürmenin haramlığı hükmü ile bu hükmün dayandırıldığı nasların hele de Vakıa Suresi'ndeki ayetin ona delaleti, en azından tartışmalıdır.

V. Kitab-ı Mekkûn'un Levh-iMahfûz Olduğunun Delilleri

Yukarıda da zikredildiği gibi söz konusu ayetleri ele alan âlimlerin çoğunluğuna göre Vâkıa Suresinin bu ayetlerinde zikredilen "Kitab"tan maksat, Levh-i Mahfuz'da Allah'ın ilmi ve koruması altında bulunan Kur'an'ın aslıdır. Bu görüşün öne çıkmasının pek çok sebepleri vardır. Bunlardan birkaçını zikrederim:

A. Ayetin İniş Zamanı Bakımından

Mezkûr ayetler Mekke'de inmiştir. Bilindiği gibi Mekke'de inen ayetlerde genellikle tevhid, nübüvvet ve ahiret konuları işlenmiş, genelde ahkâm konularına çok yer verilmemiştir. Henüz nüzul halinde ve tamamlanmamış olan, ileride iki kapak halinde toplanarak "Mushaf" haline gelecek olan Kur'an'a dokunmanın haramlığı gibi bir fikhî hükme Mekkî bir surede yer verildiğini düşünmek doğru olmaz, diyebiliriz. Nitekim müfessir İbnKayyim el-Cevziyye de (v. 751 H.) bu gerekçeyle söz konusu iddiayı reddetmiştir.⁵⁵ Öte yandan, bağlamı açısından düşünüldüğünde ayetlerin hüküm koymak için gelmediği anlaşılmaktadır. Bağlama göre ayet, Kur'an'ın şeytanlar tarafından indirildiği veya şair ve kâhin sözü olduğu şeklindeki müşrik iddialarını çürütmek üzere gelmiştir. Ayrıca Kur'an Hz. Peygamber'in hayatında iki kapak arasında toplanıp Mushaf haline gelmemiştir. Bilindiği gibi bu faaliyet Hz. Ebu Bekir'in halifeliğinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, özellikle bu dönemde Mushaf'a abdestsiz dokunmaktan bahsedilmesi anlamlı olmaz.⁵⁶

⁵⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 117.

⁵⁶ Akpınar, Ali, "Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, cilt: C. V, S: 1, s. 93; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 118.

Yukarıdaki ayetin Mushaf'a delalet ettiğini ileri sürenler Hz. Ömer'in Müslüman olmasından bahseden bir rivayeti delil gösterirler. Bu rivayette henüz Müslüman olmamış Hz. Ömer kız kardeşinin okuttuğu Kur'an ayetlerinin yazılı olduğu sayfeleri incelemek istediğinde kardeşinin ondan temizlenmesini ve daha sonra ona dokunmasını istediği ve Kur'an'a arınmışlardan başkasının dokunamayacağını söylediği anlatılır.⁵⁷ Bu durumun da Kur'an'a dokunmak için abdestli olma hükmünden kaynaklandığı iddia edilir. Bu kıssada bahsi geçen sayfelerde yer alan ayetler, Tâhâ Suresi'nin ilk ayetleridir. Oysa Vâkıa Suresi nüzul sırası itibarıyla daha sonra inmiştir. Dolayısıyla kıssada, daha sonra incek ayetlerdeki hükmün dile getirilmesi söz konusu olamaz ki pek çok müfessir de bu duruma işaret etmiştir. Ayrıca o esnada müşrik olan Ömer'in gusletmekle pis halinden kurtulması ve Kur'an'a el sürebilme salahiyetine kavuşması ve ayetteki "mutahhar" vasfını kazanması nasıl mümkün olabilir? İlaveten söylememiz gerekir ki bu olaydan bahseden rivayetin sendinde de zayıflık vardır.⁵⁸

Ayrıca zikretmemiz gerekir ki yukarıda bahsi geçen "Kur'an'a ancak temiz olan dokunur." hadisinde abdestli olmanın kastedildiği kabul edilirse bu yorum, tarihi gerçekler açısından da sorunlu olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber'in, vahyi yazmakla görevli vahiy kâtiplerini, abdestsiz bulduklarında bu vazifeden men ettiğine dair bir bilgi rivayet edilmemiştir. Ayrıca, vahyin inişine şahit olan ve ayetlerin iniş sebeplerine muttali olan ashaptan, abdestsiz olarak Mushaf'a dokunmanın haram olduğu hususunda herhangi bir açıklamanın yapılmamış olması da son derece anlamlıdır. Hayatlarını İslam'a göre şekillendirmiş olan ashabin, böyle bir yasağı gizlemiş olmaları düşünülemez. Bu bakımdan söz konusu hükmün mevcudiyetinin şüpheli olduğunu söylememiz mümkündür. İlaveten zikretmemiz gerekir ki, Said b. Mansur'un (v. 227 H.) Süneninde naklettiğine göre, önde gelen sahabelerden Enes b. Ma-

⁵⁷ İbnü'l-Esir, İzzuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., IV/140; İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zührî, *Kitabü't-Tabakâti'l-Kübrâ*, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 2001, III/248; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV/176; Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2003, 91; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2010, III/301 vd.

⁵⁸ Bkz. Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 243.

lik'ten (v. 90 H.) gelen merfû hükmünde bir hadiste, ayette geçen “mutahharûn”un melekler olduğu ifade edilmiştir. Sahabiler ayet tefsirlerinde birincil derecede kaynak değeri taşıdığı için bu rivayet de söz konusu görüşü güçlendirmektedir.⁵⁹

B. Ayetin Lafızları Bakımından

Söz konusu ayette “korunmuş kitap”tan bahsedilir. Bilindiği gibi ayette geçen “meknûn” ifadesi, “insan elinin uzanamayacağı şekilde gözlerden uzak ve korunmuş (mestûr, masûn ve mahfûz)” anlamlarına gelir.⁶⁰ Nitekim cennetteki hurilerden bahseden ayette de bu kelime kullanılmıştır.⁶¹ İnsanların ellerindeki mushaf lar hiç kimsenin ulaşamayacağı, el süremeyeceği, asla zarar veremeyeceği gizli tutulan kitaplar değildir ki bu ayette kastedilmiş olsun. Bu ayeti açıklarken tabiun müfessirlerinden Kelbî (v. 146 H.) “O şeytanlardan korunmuştur.” derken Ebu İshak “O, semada korunmuştur.”⁶² yorumunu yapmıştır, Katâde (v. 117 H.) ise şu açıklamayı yapar: “Kur’an’a arındırılmışlardan başkasının dokunamaması, o, âlemlerin rabbinin katında ikendir. Yoksa sizin elinizdeki Mushaf’a pis Mecûsiler ve pis münafıklar dokunabilmektedirler.”⁶³ Ebu'l-Âliye de der ki: “(Burada kastedilen) siz günah ehli (insanlar) değilsiniz.”⁶⁴ Ayetteki ifadenin haber cümlesi olarak geldiğini ve ihbar anlamı taşıdığını düşünürsek bu ihbarın dünya hayatında gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Çünkü ayetin başındaki “lâ” edatı cümledeki eylemin gerçekleşmeyeceğini belirten olumsuzluk (nefy) edatıdır, yasaklama anlamı taşıyan bir edat (nehy) değildir. Bu durumda olumsuzluk anlamı gerçeklik kazanamaz, askıda kalır. Yani, dünya hayatında abdestsiz Müslümanlar veya kâfirler her zaman mushaf lara ellerini sürebilmektedirler. Dolayısıyla ayeti bu şekilde anlarsak ayette bildirilen haber gerçekleşmemiş olur. Yalnız, eğer olumsuzluk anlamı, müşrik-

⁵⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 119.

⁶⁰ İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an, Dâru'l-Kalem*, Dimaşk, 1992, s. 726.

⁶¹ Sâffât 37/49.

⁶² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 118.

⁶³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, C. XXII. s. 366; Cessâs, Ebubekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1992, C. V. s. 300; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 390; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, C. XIV. s. 221.

⁶⁴ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 390.

lerin “Kur’an’ın cin, şeytan, kâhin veya şair sözü olduğu” şeklindeki iddialarına bağlanır da arkasından bu iddianın reddedildiği kabul edilirse, cümlenin anlamındaki olumsuzluk gerçekleşmiş olur. Çünkü o takdirde Kur’an’ın gökte saklanan orijinaline “temizler”den başkası el sürmemiş, dokunmamış olur. Bir sonraki ayet de bu yaklaşım tarzını destekler. “O Allah tarafından indirilmiştir.” Yani şeytanların getirdiği bir mesaj değildir.⁶⁵ Bu bakımdan Kur’an’ın her türlü müdahaleden/temastan korunmasının Levh-i Mahfuz’da iken söz konusu olduğunu, ayette de bunun haber verildiğini söylememiz mümkündür.

“O’na temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz”âyetinin “Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir” ayetinden sonra değil “*O saklı bir kitaptadır*”âyetinin ardında yer alması da temiz olmayanların dokunamayacağı şeyin Levh-i Mahfuz’daki Kur’an olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca âyetin devamında “Siz bu sayfaları, Kur’an yapraklarını mı küçümsüyorsunuz?” denmemiş, “Siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz.” buyurulmuştur. Çünkü Arapça’da yazılı olan şey “Kur’an” değil “Mushaf”, “sahife” ya da “kitap”, “mektup” gibi kelimelerle ifade edilir. Ve Cenab-ı Hakk âyet-i kerimede manâsı okunan demek olan “Kur’an’ı methetmektedir.

Son derece dikkat çekicidir ki, Vakıa Suresi’ndeki “O, çok değerli, yüce bir Kur’an’dır. Korunmuş bir kitaptadır.” ifadesinin benzeri Burûc Suresi’nde şu şekilde geçer: “Hiç şüphesiz bu, Levh-i Mahfuz’da (Allah’ın koruması altında) bulunan şanlı-şerefli bir Kur’an’dır.”⁶⁶ Bu iki ayet arasındaki benzerlik göz önünde bulundurulduğunda Vâkıa Suresi’nde geçen “korunmuş bir kitab”ın Burûc Suresi’nde “Levh-i Mahfuz” olarak açıklandığı düşünülebilir.⁶⁷ Bütün bu açıklamalar da ayette geçen “kitap” lafzının “Levh-i Mahfuz” olarak anlaşılması gerektiğini gösterir. Çünkü gizlenmiş, korunmuş olma vasfı mushaflarda yoktur. Bu özellik, Levh-i Mahfuz veya meleklerin ellerindeki sahifeler için söz konusu olabilir.

Arapçaya göre, ayette, “*Ona temiz/arındırılmış olan insanlardan başkası dokunamaz.*” anlamı kastedilmiş olsaydı “mutahharûn” değil “mutatahhirûn”

⁶⁵ Bu hususta bkz. SeyyidKutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut, 1972, C. XXVII. s. 3471.

⁶⁶ Buruc 85/21-22.

⁶⁷ İbn Kayyimİbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ’i’u’t-Tefsîr*, C. III. s. 118.

kelimesinin kullanılması gerekirdi. Nitekim bu anlamın kastedildiği şu ayette “mutatahhirûn” kelimesi kullanılmıştır: “Allah, gerek içtenlikle tövbe edenleri, gerekse nefislerini temizleyenleri sever.”⁶⁸ Peygamber Efendimizden nakledilen “Allahum! Beni içtenlikle tövbe edenlerden ve tertemiz olanlardan eyle.” duasında da bu kelime kullanılır. Çünkü insanın arınması, teklife muhatap olması hasebiyle kendine bağlıdır. Temizlenme, ancak kendi fiiliyle gerçekleştiği için, “mutatahhir” kelimesi kullanılır. Fakat ayette geçen “mutahhar”ı temizleyen bir başkasıdır. Dolayısıyla abdest alan kişi için “mutatahhir” kelimesi kullanılmalıdır. Melekler ise “mutahhar”dır. Çünkü “mutahhar” temiz kılınan, “mutatahhir” ise temiz olan, temizlenen demektir. Sonuç itibarıyla, mutahhar kelimesinin anlamı bakımından bu kelime ile insanların kastedilmesinin muhtemel olmadığını söylemek yanlış olmaz. Bu durumda da ayette Mushaf’a dokunmaktan bahsedilmiş olamaz. Nitekim Râzî ve İbnKayyim el-Cevziyye gibi âlimler, ayetin tefsirini yaparken bu dil inceliğine dikkat çekmişlerdir.⁶⁹

Öte yandan, ayetteki ifade, isim cümlesi olarak geldiği için haber anlamı taşır. Dolayısıyla zahiri itibarıyla emir veya nehiy anlamı taşıması söz konusu değildir. Herhangi bir mucib sebep olmadığı sürece de cümlelerin zahiri üzere hamledilmeleri esastır. Dolayısı ile bu cümleden bir hüküm çıkarılması doğru olmaz.⁷⁰ Mushaf’a dokunmanın haram olduğuna delil olarak zikredilen “Kur’an’a sadece temiz olanlar el sürebilir.” şeklinde birkaç hadis rivayeti vardır ki, bu hadislerin söz konusu ayeti açıkladığı iddia edilir.⁷¹ Bu iddiaya yönelik olarak İbnKesîr, tefsirinde bu rivayetleri ele alarak onların sened açısından güvenilir olmadıklarını ortaya koyar. İbn Hazm (v. 456 H.), Nevevî (v. 676 H.) ve Zehebî (v. 748 H.)’in de içinde bulunduğu bazı bilginler bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir.⁷² Dahası, bu hadiste geçen “tâhir” kelimesi

⁶⁸ Bakara 2/222.

⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C. XXIX. s. 197; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 118.

⁷⁰ Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u't-Tefsîr*, C. III. s. 118.

⁷¹ Söz konusu hadislerin senet ve metin bakımından tahlili için bkz. Paksoy, *agm.*, C. V. s. 331-378.

⁷² Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 391; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. I. s. 266; Çetin, *agm.*, s. 109. Hanefî fakih ve hadis hafızı Zeyla'î de (v. 762 H.) hadisin senedinde za'f olduğunu zikreder. Bkz. Zeyla'î, *Nasbü'r-Râye*, C. I. s. 198-199.

müşterek bir lafızdır. Gusletmiş kimse,⁷³ abdest almış kimse, üzerinde necaset olmayan kimse ve mümin⁷⁴ gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁵ Eğer hadis sahih ise Hz. Peygamber'in bu ifadeyi hangi anlamda kullandığı sarih olmadığı için bu hadis tek başına delil olacak sağlamlıkta ve açıklıkta değildir. Ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Heraklyus'a gönderdiği mektupta Al-i İmran Suresi 64. ayetinin yazılı olması da bu konu ile ilgili olarak değerlendirilmesi gereken bir husustur. Bununla birlikte kaydetmek gerekir ki pek çok âlime göre, dört mezhepte genel kabul görmüş olan Mushaf'a abdestsiz dokunmanın haramlığı hükmü Kur'an'a değil hadislere dayanır.⁷⁶

Vakıa Suresi'ndeki "Ona temiz/arındırılmış olanlardan başkası dokunamaz." anlamındaki ayette dokunmak anlamını ifade eden "mess" fiili Kur'an'da geçtiği bütün ayetlerde manevi anlamda kullanılmıştır.⁷⁷ Maddî temas, Kur'an'da "lems" fiiliyle ifade edilmiştir.⁷⁸ Dolayısıyla bu ayetteki dokunmanın, şeytanların Levh-i Mahfuz'daki vahye el atması, bilgi edinmeye çalışması şekline anlaşılmamasının, kelimenin anlamına daha uygun düştüğü söylenebilir.

⁷³ Maide 5/6.

⁷⁴ Bkz. Tevbe 9/28.

⁷⁵ Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 243.

⁷⁶ Bu hususta bkz. Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*, "Kur'an", 1; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C. XXIX. s. 193-194; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, C. V. s. 300; Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII. s. 214. Başka yorumlar ve konu hakkındaki rivayetler için bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, C. XXII. s. 362-367; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C. XXIX, s. 192-196; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C. I. s. 435; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. XIII. s. 390-391; C. II. s. 32; Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, C. VIII. s. 213-214; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, C. XVI. s. 220-224; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V. s. 186; *Neylü'l-Evtâr*, C. I. s. 225-227, 246-248; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. XXVII. s. 333-337; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Ravâi'u'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, Dârü'l-Kalem, Dimaşk, 1992, C. II. s. 463-477

⁷⁷ Bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 766-767; Askerî, Ebu Hilal, *el-Furûk el-Lügaviyye*, Daru'l-İlm ve's-Sekafe, Kahire 1997, s. 303.

⁷⁸ Bkz. "Lems" fiilinin diğer anlamları hakkında bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 746-747.

C. Siyak-Sibak Bakımından

Vakıa Suresi'ndeki mezkur ayetler, müşriklere hitap etmektedir. Takip eden 80-81 ayetlerden bunu anlamak mümkündür. Dolayısıyla ayetlerde konu edinen, onların Kur'an'ın ilahiliği hususundaki iddia ve itirazlarıdır. Nitekim 80. ayette Kur'an'ın âlemlerin rabbi olan Allah tarafından indirildiğinin vurgulanması da bu amaca matuftur. Bu siyakta gelen ayetler içinde Müslümanların Mushaf'ı abdestsiz olarak tutmamalarını emreden bir ayetin gelmesi, çok muhtemel değildir.

D. Hüküm Bakımından

Bir ibadet olan "Kur'an'ı okumak" için abdestli olmak farz değilken, ibadet olmayan "Mushaf'ı tutmak" için abdestli olmanın mecbur olması makul görülmemektedir. Ayrıca, ayette geçen "mutahharûn" lafzı abdestli olmak olarak anlaşılırsa, büyük ve küçük hades halinde olanlar, yani abdestsiz ve gusülsüz olanların, lafzın mefhum-i muhalifinden hareket edilirse necis olmaları iktiza eder. Oysa bu durum, tam da bu konuda varid olan "*Mümin necis olmaz.*" hadisine⁷⁹ aykırıdır. Hz. Peygamberin bu hadisi, cenabet halinde kendisine görünmek istemeyen sahabi Huzeyfe'ye hitaben söylenmiştir. Bu hadise açıklandığına göre mümin hiçbir durumda pis hükmünde değildir. Dolayısıyla, ayette zikredilen "mutahharûn" ile abdestli Müslümanların kastedilmiş olması görüşü tenkide müstahaktır.

Sonuç

Vakıa Suresi'nin 77-80. ayetlerinde Kur'an'ın şair sözü veya eskilerin mäsalları olmayıp Allah katından indiği ve O'nun koruması altında olduğu, Allah katındaki vahye mutabık olduğu, ona şeytanın müdahale edemeyeceği (Şuarâ 26/210-211) ve ona ancak tertemiz ve şerefli meleklerin muttali olabileceği anlatılmış ve bu ifade ile müşriklerin bu husustaki iddiaları cevaplandırılmıştır. Görüldüğü gibi 79. ayetten, "Mushaf'a abdestsiz dokunmak yasaktır." şeklinde bir fikhî hüküm çıkarmak, ancak ayetin siyak-sibak bütünlüğünün göz ardı edilmesiyle mümkündür, diyebiliriz. Ayete göre, Allah katında bu kitaba temiz olanların dışında hiç bir mahlûk nasıl yaklaşamaz ise, dünyada da

⁷⁹ Bkz. Buhârî, "Gusl", s. 23; Müslim, "Hayz", s. 371.

bu kitaba, ilahî bir kitap olarak iman edenlerin, temiz olmadan ona dokunmaktan kaçınmaları gerektiği dolaylı olarak öne sürülebilir. Râzî'nin (v. 606 H.) ifadesiyle, mezheplerin bu konudaki hükmü ya zikrettiğimiz illele kıyas yoluyla veya istinbatla hâsıl olmuştur; ya da Mushaf'a abdestsiz dokunmanın haram olması hükmünün delili, konuyla ilgili hadislerdir.

İslâm'ın başlangıç dönemlerinden beri bazılarınca Vâkıa Suresi'nin "*Temiz olmayanlar ona dokunamaz*" mealindeki 79. ayeti, Mushaf'a abdestsiz dokunulamaz, haramdır, diye yorumlanmış ve Müslümanların Kur'an'a saygı kültürü bu tefsire dayandırılmıştır. Bununla birlikte İbn Abbas ve Şa'bî'den gelen bir görüşe göre abdest almak farz değil menduptur. Mezhep imamlarından Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel ve Davud ez-Zahiri de bu görüşe sahiptir. İbn Abbas ve Şa'bî'den nakledildiğine göre Mushaf'a el sürmek için taharet-i kübraya sahip olmak yeterlidir, taharet-i suğra şart değildir. Müslümanlar Kur'an'a saygının bir gereği olarak abdestsiz olarak Kur'an okumamaya ve Mushaf'a el sürmemeye özen gösterilmiştir. Bu hassasiyet, dört mezhepte de ilgili ayete ve daha çok, yukarıda zikri geçen rivayetlere dayandırılan haramlık hükmü şeklinde tecelli etmiştir. Ancak İbn Abbâs (v. 68 H.), Dâvud b. Ali (v. 270 H.), İbn Hazm (v. 456 H.) ve Şevkânî (v. 1834 M.) gibi bazı âlimler, âyetin Mushaf ile değil Levh-i Mahfuz ile ilgili olduğunu, abdestli olmayanın Mushaf'a dokunmasını men eden hadisin de sahih olmadığını yahut sahih olsa bile orada müşriklerin kastedildiğini ileri sürerek abdestli olmayan, cünüp ve âdet halindeki kimselerin Mushaf'a dokunmasını ve onu okumasını câiz görmüşlerdir. Bu uygulamaları ve abdestin gerekliliği yönündeki ictihadı esas alan ve kutsal kitabına saygısının bir nişanesi olarak ona el sürerken abdestli olmaya gayret eden bir müminin bu davranışı onun ecrini ve feyzini arttırır; fakat bu hükmün Kur'an'ı okuma, onunla yakından ilgilenme ve mânâları üzerinde düşünme çabasını engelleyen bir set haline gelmesi, yanlış olur, diyebiliriz. Zaten İmam Mâlik (v. 179 H.) gibi İslâm âlimleri Kur'an eğitim-öğretiminin ve sıkıntıya yol açan durumların ayrı mütâlaa edilmesi gerektiğini gösteren fetvalar vermişlerdir. Mushaf'a dokunmadan, Kur'an'ın okunması veya tercümesine el sürülmesi için abdest almak ise genel olarak şart görülmemiş, sadece tavsiye edilmiştir. Bir ibadet olan Kur'an kıraati için abdeste gerek duyulmadığı halde, ibadet özelliği olmayan Mushaf'a dokunma fiili için abdestli olması gerektiği hükmü, çelişkili görünmektedir. Ayrıca, Mushaf'a ancak abdestli

olanların dokunabileceği hükmüne göre gayri müslimlerin Kur'an'ı eline alıp inceleme ve tanıma çabası içinde olması, bu yoruma göre ayete aykırı bir fiildir. Çünkü bu durumda onların Kur'an'ı ve İslâm'ı tanıma çabalarının önu kapatılmış olur. Dolayısıyla, Mushaf'a dokunmak için abdestli olmak mecburiyeti ile ilgili sarih bir Kur'an ayeti yoktur. Bu konuda delil olarak kabul edilen hadisler sıhhat ve manaya delalet bakımından tartışmalıdır. İlmî amaçlarla veya manalarını tetebbu etmek gayesi ile Mushaf'ı ele almak için abdestli olmanın gerekli olmadığını, bununla birlikte ibadet maksadıyla Kur'an okumak istendiğinde ise ibadetin bir şiarı olarak abdestli olmanın güzel olacağını nihai olarak söyleyebiliriz. Bu konuda İslâm âlimlerinin Mushaf'a abdestsiz dokunmayı men eden sözleri, bir mecburiyet değil, tavsiye olarak ve dinî duyarlılığın bir gereği olarak algılanırsa isabetli olur, kanaatindeyiz. Aksi takdirde, özellikle günümüz ortamında hayatın seyri içinde sürekli abdestli bulunmak veya abdest almak söz konusu olamayacağı için; bu hal içinde Kur'an okumaktan ve ayetleri okuyup üzerinde tefekkür etmekten uzak kalmak, Kur'an'ı ulaşılamaz ve el sürülemez hale getirmek, makbul bir durum olmasa gerektir. Bu bakımdan, abdestsiz olarak Kur'an okumak ve Mushaf'a temas etmenin, Kur'an'da men edilmemiş olduğunu bilmekle beraber imkânlar dâhilinde yüceliğine mütenasip bir hal içinde saygılı ve abdestli olarak Kur'an'ın okunmasının daha şık bir davranış olduğunu söylememiz gerekir.

Kaynakça

- Abbas Hasan, *en-Nahvü'l-Vâfi*, Dâru'l-Maârif, Mısır tsz.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1995.
- Ahmed Salim Mülhim, *Feydu'r-Rahman fi'l-Ahkâmi'l-Fıkhıyye el-Hâssabi'l-Kur'an*, Daru'n-Nefais, Amman 2001.
- Akpınar, Ali, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunma *Meselesi*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, cilt: C. V, S.: 1, s. 81-109.
- Askeri, Ebu Hilal, *el-Furûk el-Lügaviyye*, Daru'l-İlmve's-Sekafe, Kahire 1997.
- Atay Hüseyin, 'Kur'an ve Temizlik', *Erciyes Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, II. s. 13-62.
- Beydâvi, NâsiruddinEbu'l-Hayr Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübra*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut tsz.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu' s-Sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire, 1400.

- Cessâs, Ebubekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dâru'l-Hayâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1992.
- Çetin, Abdurrahman, "Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, C. V, S.5, s. 105-118.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, Kahire, 1386.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *SünenüEbî Davud*, Dâru'İbn Hazm, Beyrut, 1997.
- Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Elik, Hasan, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, C. I, S. 6, s. 48-78.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.
- Ferrâ, Ebu Zekerıyya Yahya b. Ziyad, *Me'âni'l-Kur'an*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1983.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrîrve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1384.
- İbn Cüzeyy, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî, *et-Teshîlli 'Ulûmi't-Tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el-Muhallâ*, İdaretu't-Tibâa el-Müniriyye, Mısır 1352.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu AbdillahŞemsüddin Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb ez-Zürâied-Dımaşkı el-Hanbelî *ed-Dav'u'l-Münîrale't-Tefsîr*, Mektebetu Dâri's-Selâm, Riyad, tsz.
- Bedâi'u't-Tefsîr el-Câmi' limâ Fesserahu'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, Dâru'İbnî'l-Kayyim, Beyrut, tsz.
- İbn Kesîr, İmaduddinEbulFida İsmail ed-Dimeşkı, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetu Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, Cize, 2000.
- el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'İbnKesîr, Beyrut, 2010.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi el-Cemmâlied-Dimeşkı, *el-Muğni*, DaruAlemlî'l-Kütüb, Riyad 1997.
- İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1998.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1982.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zührî, *Kitabü't-Tabakâti'l-Kübrâ*, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, 2001.
- İbnü'l-Arabî, Ebubekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- İbnü'l-Esir, İzzuddînEbu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992.

- Karaman, Hayreddin; Çağrı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu*, C. I-V, Ankara 2007.
- Kâsânî, Alaüddin Ebubekir b. Mesud el-Hanefî, *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' liAhkâmi'l-Kur'an*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2006.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik en-Neysâbüri, *Letâifü'l-İşârât*, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Beyrut, tsz.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Dâru'l-Garb el-İslâmî, Beyrut, 1997.
- Maşalı, Mehmet Emin, "Mushaf", *DİA*, C. XXXI. s. 242-248, İstanbul, 2006.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye, İstanbul, 1330.
- Nevevî, Ebu ZekerîyyaMuhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Meketebü'l-İrşad, Cidde tsz.
- Paksoy, Kadir, "Kur'an'a Abdestli Dokunmakla ilgili Rivayetlerin Tahlili", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, C. V.s. 331-378.
- Râzî, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- Sâbüni, Muhammed Ali, *Ravâi'u'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992.
- SeyyidKutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1972.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-Mensûrfî't-Tefsîrbi'l-Me'sûr*, Merkezu Hecr, Kahire, 2003.
- Târihu'l-Hulefâ*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2003.
- Şener, Abdülkadir, "Abdest", *DİA*, C. I. s. 68-70, İstanbul, 1988.
- Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Vefâ, Mısır, tsz.
- Neylü'l-EvtârŞerhuMünteka'l-Ahbâr*, Dâru İbni'l-Cevzî, ed-Dimâm, 1427.
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Mısır, 1988.
- Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik b. Seleme el-Ezdi el-Haceri el-Mısri, *ŞerhuMeâni'l-Âsâr*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1994.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Şirketu Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, tsz.
- Uğur, Hakan, "Eski Ahid'deki "Dua" Kavramının Kur'an'daki "Salât" Kavramıyla İlişkisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S. II, s. 152-155.
- Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Daru't-Türas, Kahire tsz.
- Zeylâ'î, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-Râye*, C. I-V, Kahire, 1995.
- Zuhaylî, Vehbe, *Mevsû'atü'l-Fıkhü'l-İslâmî ve'l-Kadâya'l-Mu'âsıra*, C. I-XIV, Dimaşk, 2012.